

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ПЕТРОВ Павло
ГОЛОВКО Іван

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»

Дніпро, 2025

Рекомендовано Вченою радою факультету суспільних наук і міжнародних відносин Протокол № 9 від 20.03.2025 р.

Петров, П., Головко, І. (2025). Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Теорія міжнародних відносин». ДНУ: Електронне видання. 62.

Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Теорія міжнародних відносин» призначені для студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, СЗ Міжнародні відносини. Міститься розгорнутий виклад тем практичних занять, що охоплюють провідні теоретичні школи міжнародних відносин – реалізм, лібералізм, конструктивізм, критичні теорії, нормативізм, зелена теорія тощо. Також подано аналіз актуальних тематичних блоків: проблеми безпеки, війни й миру, довкілля, культурних факторів, релігії, міжнародних організацій, технологій і глобальних викликів тощо. Особливу увагу приділено: розкриттю змісту кожної теми; деталізованому поясненню ключових питань до обговорення; формуванню міждисциплінарного аналітичного мислення; розвиткові навичок критичного аналізу міжнародної реальності.

ВСТУП

Дисципліна «**Теорія міжнародних відносин**» належить до базових навчальних курсів у підготовці фахівців спеціальності *291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, СЗ Міжнародні відносини*, оскільки забезпечує формування цілісного уявлення про закономірності, структуру, логіку й акторів міжнародної політики.

Метою курсу є опанування студентами системи класичних і сучасних теоретичних підходів до аналізу міжнародних відносин, а також розвиток аналітичних навичок щодо застосування цих теорій до реальних політичних процесів. Теорія МВ виконує **методологічну функцію** – надає студентам інструменти для критичного осмислення міжнародних подій, конфліктів, інтеграційних процесів, дипломатії та глобальних трендів.

Практичні заняття є ключовим елементом дисципліни, оскільки дозволяють: закріпити теоретичні знання через дискусії, аналіз кейсів та концептуальні порівняння; розвинути вміння **аргументовано формулювати позицію** в умовах плюралізму теоретичних підходів; навчитися **застосовувати теорії до аналізу міжнародних явищ**: конфліктів, інтеграцій, гуманітарних проблем, економічних криз, транснаціональних викликів.

◆ Тема 1. ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»

 Дисципліна «*Теорія міжнародних відносин*» є основою формування наукового світогляду студентів-міжнародників. Вона надає системне розуміння логіки, структури, динаміки міжнародної політики, аналізує поведінку держав, міжнародних організацій, транснаціональних акторів у глобальному просторі. Ця перша тема має ознайомчий і концептуальний характер. Вона розкриває **методологічні засади дисципліни**, окреслює її **об'єкт, предмет, мету, завдання**, а також знайомить студентів з **основними теоретичними підходами**: реалізмом, лібералізмом, конструктивізмом тощо. Особлива увага приділяється **порівнянню цих теорій**, їх еволюції та ролі в поясненні міжнародних подій.

? Питання до теми:

- Питання 1. Об'єкт, предмет, мета та завдання курсу
- Питання 2. Яке значення має теорія міжнародних відносин?
- Питання 3. Центральні теорії міжнародних відносин та їх особливості
- Питання 4. Причинно-наслідкові зв'язки між основними теоріями міжнародних відносин

Питання 1. Об'єкт, предмет, мета та завдання курсу

Теоретичне навантаження:

Об'єктом дисципліни є **система міжнародних відносин**, а також політична взаємодія між державами та іншими акторами. Предмет – це **теоретичні моделі і підходи до пояснення міжнародної поведінки**, структури влади, конфліктів, безпеки, співпраці.

Завдання курсу:

- Розвинути навички **теоретичного аналізу МВ**
- Ознайомити з основними школами думки
- Формувати аналітичні інструменти для прогнозування

Завдання студента:

Сформулювати коротке визначення кожного з елементів: об'єкт, предмет, мета, завдання. Пояснити, чому теорія потрібна практиці МВ.

Питання 2. Яке значення має теорія міжнародних відносин?

Теоретичне навантаження:

Теорія виконує **пояснювальну, прогностичну та нормативну функції**. Вона дозволяє систематизувати знання, бачити закономірності в міжнародній політиці, аналізувати події та прогнозувати розвиток ситуацій.

Значення:

- Теорія $\neq$ ідеологія: це **інструмент мислення**
- Вона допомагає уникати хибного сприйняття подій
- Від теорії залежать політичні рішення, формулювання інтересів, стратегій

Завдання студента:

Навести приклади, коли **теоретичне пояснення** дозволяє краще зрозуміти міжнародну кризу або конфлікт.

Питання 3. Центральні теорії міжнародних відносин та їх особливості

Теоретичне навантаження:

Класичні теорії поділяються на **реалістичні, ліберальні, радикальні (марксистські)**. У ХХІ ст. додалися **конструктивізм, феміністська теорія, постколоніальні підходи**.

Основні теорії:

- **Реалізм:** міжнародна анархія, боротьба за силу, баланс
- **Лібералізм:** співпраця, міжнародні інституції, взаємозалежність
- **Конструктивізм:** роль ідентичності, норм, дискурсу
- **Неомарксизм:** глобальна нерівність, імперіалізм
- **Англійська школа:** міжнародне суспільство, право

Завдання студента:

Підготувати короткий порівняльний огляд: у чому відмінності між реалізмом і лібералізмом?

Питання 4. Причинно-наслідкові зв'язки між основними теоріями міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Історично теорії **не лише конкурують, а й доповнюють одна одну**. Зміна міжнародного середовища призводить до перегляду домінуючих парадигм.

Приклади зв'язків:

- Крах Версальської системи → посилення реалізму
- Холодна війна → розвиток неореалізму
- Глобалізація → зростання популярності лібералізму та конструктивізму

Завдання студента:

Пояснити, чому **жодна теорія не є універсальною**. Як їх можна поєднувати для глибшого розуміння?

Мета заняття:

Ознайомити студентів із фундаментальними засадами дисципліни «Теорія міжнародних відносин», сформулювати базове розуміння теоретичних шкіл, значення наукового підходу у вивченні міжнародної політики.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє базові терміни та концепти дисципліни;
- Володіє знанням про основні теоретичні підходи до МВ;
- Пояснює функції теорії в аналізі міжнародної політики;
- Порівнює ключові концепції реалізму, лібералізму, конструктивізму тощо.

Додаткові методичні рекомендації:

- Створити таблицю: «Порівняльна характеристика теорій МВ»
- Прочитати уривки з: *Ханс Моргентау, «Politics Among Nations»*; *К. Уолц, «Theory of International Politics»*; *А. Вендт, «Social Theory of International Politics»*
- Обговорення: Чи можлива «єдина» теорія міжнародних відносин?

◆ Тема 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ЛІБЕРАЛІЗМУ

 Лібералізм – одна з ключових парадигм у теорії міжнародних відносин, яка має **оптимістичне бачення світового порядку**. Він виходить з ідеї, що **міжнародна система не обов’язково приречена на конфлікти**, і держави здатні до **співпраці, компромісу та розвитку загальних норм**. Ця тема дає студентам змогу зрозуміти **інтелектуальні витоки лібералізму**, його класичні й сучасні модифікації, а також вплив на **створення міжнародних інституцій, права, економічних об’єднань, режимів безпеки** тощо. Особлива увага зосереджена на **еволюції ліберальної думки** – від ідей Іммануїла Канта до сучасних концепцій демократичного миру, ліберального інтернаціоналізму, глобального врядування.

Питання до теми:

- Питання 1. Загальна характеристика лібералізму
- Питання 2. Інтелектуали-засновники лібералізму
- Питання 3. Виникнення та зростання лібералізму у політичних системах країн світу
- Питання 4. Сучасний лібералізм та його вплив на міжнародні відносини

Питання 1. Загальна характеристика лібералізму

Теоретичне навантаження:

Лібералізм стверджує, що держави – **не єдині актори МВ**, а міжнародна система **не є обов’язково анархічною**. У центрі – **цінності свободи, права, демократії, взаємозалежності та міжнародних інституцій**.

Основні принципи:

- Можливість співпраці між державами
- Пріоритет міжнародного права та організацій (ООН, СОТ, ЄС)
- Роль економіки, торгівлі, прав людини
- Ліберальна демократія як чинник миру

Завдання студента:

Пояснити, як лібералізм пояснює стабільність у міжнародних відносинах без насильства.

Питання 2. Інтелектуали-засновники лібералізму

Теоретичне навантаження:

Теорія лібералізму має філософські корені в ідеях **Канта, Локка, Руссо**, а також розвивалася у працях **Вудро Вільсона, Роберта Кеохейна, Джозефа Найа**.

Ключові постаті:

- **Іммануїл Кант** – ідея «вічного миру», федерації держав
- **Джон Локк** – природні права, ліберальна держава
- **Вудро Вільсон** – Ліга Націй, «14 пунктів»
- **Кеохейн і Най** – інституціоналізм, комплексна взаємозалежність

Завдання студента:

Описати внесок двох класичних мислителів і двох сучасних теоретиків у розвиток лібералізму.

Питання 3. Виникнення та зростання лібералізму у політичних системах країн світу

Теоретичне навантаження:

Лібералізм як політична традиція утвердився у Західній Європі та США, став основою **ліберальної демократії**, а після Другої світової – **архітектурою нового світового порядку**.

Ключові етапи:

- **Післявоєнна система міжнародних інституцій:** ООН, НАТО, МВФ
- **Поширення демократії** (третя хвиля демократизації)
- **Регіональна інтеграція** (Європейський Союз)
- **Політика ліберального інтервенціонізму** (90-ті – поч. 2000-х)

Завдання студента:

Пояснити, чому лібералізм домінував після 1945 року. Навести приклади, як він вплинув на устрій міжнародної системи.

Питання 4. Сучасний лібералізм та його вплив на міжнародні відносини

Теоретичне навантаження:

Сучасний лібералізм стикається з викликами: **популізм, авторитаризм, регіональні конфлікти, криза інституцій**, але при цьому зберігає вплив через **м'яку силу, економічну взаємозалежність, глобальні режими**.

Сучасні концепції:

- **Теорія демократичного миру**
- **Глобальне врядування**
- **Неоліберальний інституціоналізм**
- **Ліберальна нормативна сила** (напр., ЄС як нормативна держава)

Завдання студента:

Оцінити вплив лібералізму на сучасні кейси: війна в Україні, діяльність НАТО, роль ЄС у санкційній політиці, підтримка прав людини у міжнародних угодах.

Мета заняття:

Надати студентам повне уявлення про теорію лібералізму, її витоки, принципи, вплив на міжнародну політику та здатність інтерпретувати події в сучасному світі.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє суть та еволюцію лібералізму;
- Визначає головні ідеї ліберальної парадигми в МВ;
- Порівнює класичний і сучасний лібералізм;
- Застосовує ліберальний підхід для пояснення подій у міжнародній політиці.

Додаткові методичні рекомендації:

- Підготувати порівняльну таблицю: **"Реалізм vs. Лібералізм"**
- Ознайомитись з текстами: Кант *«До вічного миру»*, Вільсон *«Чотирнадцять пунктів»*, Кеохейн і Най *«Power and Interdependence»*
- Дискусія: *Чи актуальний лібералізм у світі геополітичної нестабільності?*

Тема 3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕОРІЇ РЕАЛІЗМУ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Реалізм – це **одна з найдавніших і найвпливовіших теоретичних парадигм** у міжнародних відносинах. Його головне переконання – у світі панує **анархія**, тобто відсутність центральної влади, що примушує держави **орієнтуватися на власний інтерес, силу та безпеку**. Виходячи з цього, реалізм пояснює політику через призму **конфлікту, боротьби за владу та виживання**. Ця тема дозволяє студентам досягнути **еволюцію реалізму** – від класичних ідей (Тукідід, Гоббс, Моргентау) до сучасних варіантів (структурний, неореалізм, неокласичний реалізм). Особливу увагу приділено **моральному виміру реалізму**, де

розглядаються дилеми зовнішньої політики, питання війни і миру, відповідальності та сили.

Питання до теми:

- Питання 1. Головні ідеї класичного реалізму
- Питання 2. Сутність і головні риси структурного реалізму
- Питання 3. Моральність та зовнішня політика у дусі реалізму

Питання 1. Головні ідеї класичного реалізму

Теоретичне навантаження:

Класичний реалізм виходить із уявлення про **людську природу** як егоїстичну, жадібну до влади. Це проект, у якому **антична філософія** поєднується з **сучасною державністю**.

Ключові постулати:

- Держава – головний актор у міжнародній політиці
- Сила – головний інструмент досягнення цілей
- Міжнародна система – анархічна
- Ідеали відступають перед реаліями виживання

Ключові постаті:

- Тукідід (війна Спарти й Афін)
- Нікколо Макіавеллі
- Томас Гоббс (анархія й страх)
- Ганс Моргентау – *Politics Among Nations*

Завдання студента:

Пояснити, чому в класичному реалізмі конфлікт вважається природним станом міжнародної системи.

Питання 2. Сутність і головні риси структурного реалізму

Теоретичне навантаження:

Структурний реалізм (неореалізм) не пояснює конфлікти людською природою, а **структурою міжнародної системи**: всі держави змушені діяти однаково – заради виживання у світі без світової влади.

Основні ідеї:

- Структура міжнародної системи визначає поведінку держав
- Система анархічна, і це змушує країни накопичувати силу
- **Баланс сили** – ключ до стабільності
- **Кеннет Уолтц** – головний теоретик неореалізму

Завдання студента:

Відрізнити класичний реалізм від структурного: що є визначальним – людська природа чи анархічна структура системи?

Питання 3. Моральність та зовнішня політика у дусі реалізму

Теоретичне навантаження:

Реалізм часто критикують за **аморальність**, проте самі реалісти вказують: у міжнародних справах не завжди можлива «висока мораль», бо першочергове завдання держави – **захист інтересів і громадян**.

Основні дилеми:

- Чи можна бути моральним у зовнішній політиці?
- **Мораль відповідальності vs. мораль переконання** (М. Вебер)
- Парадокс: іноді жорстка політика рятує більше життів

Завдання студента:

Дискусія: чи виправдане втручання держави в ім'я національного інтересу, навіть якщо це суперечить загальним моральним принципам?

Мета заняття:

Сформувати системне уявлення про теорію реалізму, її основні напрями, ключові поняття, ідеї та прикладне значення для розуміння сучасних міжнародних конфліктів.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Знає етапи розвитку теорії реалізму;
- Розуміє відмінності між класичним та структурним реалізмом;
- Пояснює ключові категорії: анархія, баланс сил, національний інтерес;
- Аргументовано аналізує моральні дилеми у міжнародній політиці.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитись із уривками: Тукідід *«Історія Пелопоннеської війни»*, Моргентау *«Politics Among Nations»*, Уолтц *«Theory of International Politics»*
- Створити таблицю: «Класичний реалізм vs Структурний реалізм»
- Дискусія: «Чи може слабка держава дозволити собі моральну політику?»

◆ **Тема 4. ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: АНГЛІЙСЬКА ШКОЛА**

 Англійська школа міжнародних відносин поєднує елементи реалізму, лібералізму та конструктивізму. Вона зосереджена на концепції **«міжнародного суспільства»** як простору, де держави, попри анархію, поділяють спільні норми, правила, інститути та очікування. Ця школа базується на **історичному, правовому та філософському підходах**, приділяючи особливу увагу ролі **інституцій, дипломатії, балансу сил, міжнародного права**, а також надає ваги моральним і культурним аспектам міжнародних відносин. Англійська школа допомагає зрозуміти **міжнародну політику не лише як гру сил, а як соціальний простір із певними правилами гри**.

Питання до теми:

- Питання 1. Особливості трьох основних понять англійської школи: міжнародна система, міжнародне співтовариство і світове співтовариство
- Питання 2. Типи міжнародного суспільства
- Питання 3. Елементи системи і світове суспільство
- Питання 4. Англійська школа та її критики

Питання 1. Особливості трьох основних понять англійської школи: міжнародна система, міжнародне співтовариство і світове співтовариство

Теоретичне навантаження:

Англійська школа розрізняє **три рівні організації міжнародного простору**, які визначають ступінь впорядкованості й взаємодії між державами.

Основні поняття:

- **Міжнародна система** – мінімальна взаємодія держав, часто через війну та дипломатію.
- **Міжнародне суспільство** – держави визнають одна одну як легітимних суб'єктів і поділяють норми (напр. непорушність кордонів).
- **Світове суспільство** – фокус на індивідах, людських правах, глобальній моралі.

Завдання студента:

Навести приклади кожного рівня. Пояснити, чому саме міжнародне суспільство є «серцем» англійської школи.

Питання 2. Типи міжнародного суспільства

Теоретичне навантаження:

Існують різні форми організації міжнародного суспільства залежно від історичної епохи, культурного фону, домінуючих норм і типу акторів.

Типологія:

- **Плюралістичне суспільство** (незалежність, невтручання, мінімальні норми)
- **Солідаристське суспільство** (акцент на правах людини, втручання, глобальних нормах)
- **Гегемонічне суспільство** (домінування одного актора як «морального лідера»)

Завдання студента:

Проаналізувати, до якого типу міжнародного суспільства можна віднести сучасну систему – плюралістичного, солідаристського чи змішаного.

Питання 3. Елементи системи і світове суспільство

Теоретичне навантаження:

Англійська школа розглядає інституції як «універсальні правила», які підтримують порядок і взаємодію.

Приклади інституцій:

- Дипломатія
- Міжнародне право
- Баланс сил
- Суверенітет
- Великих держав як стабілізаторів системи

Також світове суспільство акцентує на **глобальних громадянах**, транснаціональних мережах, правах людини, моральній відповідальності.

Завдання студента:

Розглянути сучасні приклади прояву світового суспільства: боротьба за клімат, права меншин, цифрові платформи тощо.

Питання 4. Англійська школа та її критики

Теоретичне навантаження:

Англійська школа критикується за **євроцентризм**, надмірну увагу до історії Європи, елітизм та **невизначеність меж між описом і нормою**.

Основні критики:

- **Марксистки** – за нехтування глобальною нерівністю
- **Конструктивісти** – за слабкий аналіз ідентичностей
- **Постколоніальні підходи** – за ігнорування колоніального минулого

Втім, вона є **однією з небагатьох шкіл**, яка поєднує емпіричний аналіз із моральними категоріями.

Завдання студента:

Чи можлива модернізація Англійської школи з урахуванням сучасних реалій? Як її інтегрувати з іншими підходами?

Мета заняття:

Ознайомити студентів із особливостями Англійської школи, її понятійним апаратом, ключовими категоріями та здатністю пояснювати структуру міжнародного суспільства.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розрізняє три головні поняття школи: система, суспільство, світова спільнота;
- Розуміє роль норм, інституцій та моральних чинників у МВ;
- Визначає типи міжнародного суспільства;
- Критично оцінює обмеження та потенціал Англійської школи.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати уривки з: *Hedley Bull, «The Anarchical Society»*; *Martin Wight, «International Theory»*
- Побудувати схему: «Взаємозв'язок: система – суспільство – світове суспільство»
- Обговорення: «Чи існує міжнародне суспільство у світі війни в Україні, конкуренції Китаю і США та кризи ООН?»

◆ Тема 5. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ КРИТИЧНИХ ТЕОРІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Критичні теорії міжнародних відносин виникли як **реакція на обмеженість традиційних підходів** – реалізму та лібералізму – у поясненні складних і глибинних змін у світовій політиці. Їх мета – **не тільки описати, а й трансформувати міжнародну реальність**, звертаючи увагу на **нерівність, ідеологію, гегемонію, структури домінування**, а також **приховані механізми насильства**. Ця тема пропонує студентам ознайомлення з марксизмом, постмодернізмом, феміністською теорією, постколоніалізмом, теорією світ-систем і неомарксизмом. Особлива увага – **на концепції трансформації**, «голосу підлеглих», соціальної справедливості та деколонізації знання.

Питання до теми:

- Питання 1. Ідеологічні засади критичних теорій міжнародних відносин
- Питання 2. Конфліктність та насилля в критичних теоріях
- Питання 3. Критичні теорії про фундаментальні зміни в міжнародних відносинах

Питання 1. Ідеологічні засади критичних теорій міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Критичні теорії мають спільне підґрунтя – **неоліберальна гегемонія не є нейтральною, вона обслуговує інтереси домінуючих акторів**, тоді як підлеглі (глобальний Південь, жінки, маргіналізовані групи) залишаються поза увагою.

Основи:

- **Франкфуртська школа** (Адорно, Габермас): критика ідеології, формування свідомості
- **Марксизм**: класова боротьба, глобальна нерівність, імперіалізм
- **Феміністські теорії**: патріархат у міжнародній політиці
- **Постколоніалізм**: критика західного домінування, деколонізація

Завдання студента:

Пояснити, чому критичні теорії не лише описують, а **викликають до змін**. Чим вони відрізняються від традиційних підходів?

Питання 2. Конфліктність та насилля в критичних теоріях

Теоретичне навантаження:

Критичні теоретики стверджують, що **насилля в МВ – не лише війна**, а й **структурне насилля**, вбудоване у нерівність, дискримінацію, гегемонію, мовні практики.

Види насильства:

- **Матеріальне**: економічна експлуатація, збройні конфлікти
- **Символічне**: контроль над дискурсом, мовою, знанням
- **Структурне**: інституціоналізована нерівність

Завдання студента:

Оцінити, чому критичні теорії вважають сучасний світ не просто несправедливим, а системно насильницьким.

Питання 3. Критичні теорії про фундаментальні зміни в міжнародних відносинах

Теоретичне навантаження:

Критичні підходи фокусуються на **можливості радикальних змін** – перехід до посткапіталістичних систем, деколонізацію, емансипацію, формування нових суб'єктів (глобальні громадяни, рухи, громади).

Концепції трансформації:

- **Світ-система (Валлерстайн)** – криза центру, зсув на глобальний Південь
- **Феміністичний пацифізм** – альтернативні форми безпеки
- **Постструктуралізм** – нові ідентичності, розпад фіксованих понять
- **Грамшівська школа** – боротьба за гегемонію, контргегемонія

Завдання студента:

Порівняти традиційне та критичне бачення змін: як трансформується система – через реформу, еволюцію чи революцію?

Мета заняття:

Ознайомити студентів із критичними підходами в теорії міжнародних відносин, їх ідеологічним підґрунтям, понятійним апаратом та баченням змін у глобальній політиці.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Володіє поняттями: гегемонія, структура, емансипація, критика;
- Розрізняє основні школи критичної думки в МВ;
- Аналізує феномени насильства у ширшому, ніж збройний конфлікт, розумінні;
- Оцінює можливості змін у міжнародному порядку з критичної перспективи.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитись із уривками з: *P. Кокс, «Social Forces, States and World Orders»*, *I. Валлерстайн, «World-Systems Analysis»*, *К. Тікнер, «Gender in International Relations»*
- Порівняти: традиційні vs критичні підходи у формі таблиці
- Дискусія: «Чи може критична теорія стати основою для реальної політики?»

◆ Тема 6. ТЕОРІЯ КОНСТРУКТИВІЗМУ: ЕКСПЛНАЦІЙНІ ТА ПРОГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ

 Конструктивізм – це один із найвпливовіших сучасних підходів у теорії міжнародних відносин, який ставить під сумнів матеріалістичну та утилітарну логіку реалізму і лібералізму. Він стверджує, що **реальність міжнародної політики є соціально сконструйованою**, тобто створеною людьми, їхніми уявленнями, нормами, цінностями, дискурсами. Ця тема знайомить студентів із основами конструктивістського підходу, пояснює, **як ідентичності, інтереси й норми формуються у взаємодії акторів**. Особлива увага приділяється **прогностичному потенціалу конструктивізму** – здатності пояснити, чому змінюються зовнішньополітичні стратегії, альянси, ідеї, та чому ті самі держави поведуться по-різному в різних культурно-нормативних контекстах.

Питання до теми:

- Питання 1. Актуальність теорії конструктивізму для сучасних міжнародних відносин
- Питання 2. Дифузія ліберальних цінностей у суспільствах Сходу з позиції конструктивізму
- Питання 3. Ідентичність, інтереси, цінності і норми в теорії конструктивізму

Питання 1. Актуальність теорії конструктивізму для сучасних міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Конструктивізм не заперечує силу або інтереси, але стверджує: **і сила, і інтереси – це продукти соціальної взаємодії**. Тобто вони мають значення лише в контексті норм і уявлень.

Основні ідеї:

- **А. Вендт:** «Анархія – це те, що з неї роблять держави»
- Ідентичність передує інтересам
- Норми формують очікувану поведінку
- Міжнародна реальність – результат уявлень, а не даність

Завдання студента:

Пояснити, чому конструктивізм став актуальним після Холодної війни. Як він пояснює зміну системи без нової війни?

Питання 2. Дифузія ліберальних цінностей у суспільствах Сходу з позиції конструктивізму

Теоретичне навантаження:

Конструктивізм дозволяє дослідити, **як ідеї, норми, демократичні цінності поширюються між культурами**, трансформуючи політичні системи. Це не лише політика «м'якої сили», а **глибокий процес міжкультурної взаємодії**.

Ключові поняття:

- **Дифузія норм:** як одна культурна система приймає або адаптує іншу
- **Нормативні сили ЄС, США** як зразки ліберальних моделей
- **Локальні ідентичності** як фактор спротиву чи прийняття

Завдання студента:

Навести приклади, де цінності ліберальної демократії були трансформовані або переосмислені у східних суспільствах (напр. Японія, Південна Корея, Туреччина).

Питання 3. Ідентичність, інтереси, цінності і норми в теорії конструктивізму

Теоретичне навантаження:

Конструктивізм стверджує, що **ідентичність формує інтереси**, а не навпаки. Держави не мають фіксованих інтересів – вони залежать від того, **ким держава себе вважає**, які норми вона визнає, до якої спільноти себе відносить.

Система понять:

- **Ідентичність** = відповідь на питання «Хто ми?»
- **Норми** = очікувана модель поведінки
- **Інтереси** = результат ідентичності та соціальної практики
- **Цінності** = основа для довгострокових цілей

Завдання студента:

Пояснити, як може змінитися зовнішня політика держави після зміни її ідентичності (приклад: Україна до/після 2014 року).

Мета заняття:

Ознайомити студентів із концептуальними засадами конструктивізму, розкрити його пояснювальний і прогностичний потенціал у міжнародних відносинах, навчити аналізувати роль норм, ідентичності та цінностей.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє основні поняття конструктивізму: ідентичність, норми, інтереси;
- Вміє аналізувати соціальну природу міжнародної взаємодії;
- Пояснює зовнішню політику через зміну ідеологій, дискурсів, ідентичностей;
- Може застосовувати конструктивістський підхід до аналізу конкретних кейсів.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитись з уривками: А. Вендт «*Social Theory of International Politics*», М. Финнемор «*National Interests in International Society*»
- Підготувати кейс: трансформація зовнішньої політики України, Німеччини, Китаю через зміну ідентичності
- Дискусія: «Хто формує міжнародну реальність – танки чи уявлення?»

◆ Тема 7. НОРМАТИВІЗМ ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА ТЕОРІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Нормативізм у теорії міжнародних відносин – це підхід, який фокусується не лише на тому, **як міжнародна система працює**, а й на тому, **як вона має працювати**. Він порушує питання **справедливості, моралі, обов’язків, права, прав людини**, і ставить у центр аналізу **цінності** як ключовий регулятор міжнародної поведінки. Особливої актуальності нормативні теорії набули в період **після Холодної війни**, коли у світі зросла потреба у нових правилах, гуманітарній інтервенції, глобальній етиці. Ця тема розкриває джерела популярності нормативізму, його вплив на сучасне мислення про МВ, а також **критичне ставлення до нього з боку реалістів і постпозитивістських шкіл**.

Питання до теми:

- Питання 1. Причини популярності нормативних теорій наприкінці 1980-х років
- Питання 2. Цінність як найважливіший елемент регуляторних досліджень
- Питання 3. Чому вчені критикують нормативні теорії?
- Питання 4. Що таке *Pacta Sunt Servanda*: принцип міжнародного права?
- Питання 5. Якою є роль принципу *Jus ad bellum* у міжнародних відносинах?

Питання 1. Причини популярності нормативних теорій наприкінці 1980-х років

Теоретичне навантаження:

Кінець Холодної війни означав **зникнення біполярної структури** – і постало питання: *якими цінностями керуватиметься новий порядок?* Це сприяло зростанню інтересу до етики, права, гуманітарних норм.

Причини:

- Дискурс «нового світового порядку»
- Зростання уваги до прав людини
- Війни на Балканах, в Руанді → пошук моральних рамок
- Поява глобальних гуманітарних інституцій

Завдання студента:

Пояснити, чому кінець ідеологічного конфлікту породив нову ідеологічну потребу – у глобальній моральності.

Питання 2. Цінність як найважливіший елемент регуляторних досліджень

Теоретичне навантаження:

Цінності – це **не просто культурні орієнтири**, а **регулятивні принципи**, які формують поведінку держав, політиків, міжнародних організацій.

Приклади:

- Цінність людського життя → принцип невтручання/втручання
- Цінність суверенітету vs. відповідальності за захист (R2P)
- Демократія, рівність, справедливість – як мотивація міжнародних рішень

Завдання студента:

Навести приклади, коли саме цінності, а не стратегічні інтереси, стали визначальними у зовнішній політиці (напр. санкції, гуманітарна допомога, втручання).

Питання 3. Чому вчені критикують нормативні теорії?

Теоретичне навантаження:

Нормативізм часто критикують за **відірваність від реальності**, **моралізаторство**, **західний етичний імперіалізм**, а також за **відсутність об'єктивних критеріїв "добра і зла"** у міжнародній політиці.

Основні критики:

- Реалісти: «Міжнародна політика – не місце для моралі»
- Постколоніальні: нормативізм нав'язує західні цінності
- Постструктуралісти: цінності – це частина влади/дискурсу

Завдання студента:

Обговорити дилему: чи можна бути моральним у світі, де виживання – головна цінність?

Питання 4. Що таке *Pacta Sunt Servanda*: принцип міжнародного права?

Теоретичне навантаження:

Фраза «*Pacta sunt servanda*» означає: **угоди мають виконуватись**. Це – **фундаментальний принцип міжнародного права**, який забезпечує **передбачуваність і довіру** у міжнародних відносинах.

Значення:

- Витоки – ще в римському праві
- Закріплено в Віденській конвенції про право міжнародних договорів (1969)
- Ключовий для функціонування дипломатії, міжнародних режимів, торгівлі

Завдання студента:

Навести приклади порушення цього принципу та проаналізувати їх наслідки.

Питання 5. Якою є роль принципу *Jus ad bellum* у міжнародних відносинах?

Теоретичне навантаження:

Jus ad bellum – це **право на війну**, або умови, за яких держава може законно розпочати збройний конфлікт. Це частина **нормативного каркасу міжнародної безпеки**.

Основні положення:

- Законна самооборона
- Санкціоноване втручання з боку Ради Безпеки ООН
- Заборона агресивної війни
- Перехід до концепції *Jus contra bellum* – заборона війни як такої

Завдання студента:

Пояснити, чи можна сьогодні говорити про «легітимну» війну. Як оцінювати війни останніх десятиліть (Ірак, Косово, Україна) з точки зору *jus ad bellum*?

Мета заняття:

Сформувати у студентів розуміння нормативізму як окремої складової в теорії міжнародних відносин, навчити інтерпретувати міжнародну політику крізь призму цінностей, моралі, норм і права.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Визначає місце нормативного підходу серед теорій МВ;
- Пояснює вплив цінностей на зовнішню політику;
- Знає базові принципи міжнародного права (*Pacta sunt servanda*, *Jus ad bellum*);
- Вміє критично оцінювати переваги і обмеження нормативних підходів.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитись з: *М. Уолцер, «Just and Unjust Wars», Ф. Кінслінг, «Моральність у міжнародних відносинах»*
- Провести аналітичний розбір кейсу: гуманітарна інтервенція у Косово (1999)
- Дискусія: «Чи є місце етиці в сучасній міжнародній політиці?»

◆ Тема 8. ЗЕЛЕНА ТЕОРІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

 Зелена теорія (Green Theory) – це постпозитивістський напрям у теорії міжнародних відносин, що поєднує політико-екологічні, етичні, соціальні та критичні підходи до глобальних проблем. Вона зосереджується на тому, **як навколишнє середовище та екологічні виклики впливають на міжнародну систему**, та водночас ставить під сумнів економоцентричну логіку традиційних теорій. Зелена теорія переглядає фундаментальні категорії – **влада, безпека, суверенітет, розвиток** – у світлі глобальної кліматичної кризи. Вона також аналізує **роль транснаціональних акторів, НУО, «зеленого» громадянства та екологічної справедливості**. Ця теорія поступово формує **нові норми взаємодії у міжнародному порядку**, які мають не лише політичний, а й цивілізаційний характер.

Питання до теми:

- Питання 1. Актуальність Зеленої теорії та її зв'язок з міжнародними відносинами
- Питання 2. Зв'язок Зеленої теорії з традиційними теоріями міжнародних відносин
- Питання 3. Динаміка сучасної міжнародної системи під впливом Зеленої теорії

Питання 1. Актуальність Зеленої теорії та її зв'язок з міжнародними відносинами

Теоретичне навантаження:

Зелена теорія виникла на перетині екології, політичної теорії, етики й міжнародного права, як відповідь на те, що традиційні теорії ігнорували екологічну кризу як фактор міжнародної безпеки.

Причини актуальності:

- Глобальне потепління, кліматичні катастрофи, вичерпання ресурсів
- Міграції через зміну клімату
- Глобальна нерівність екологічного ризику
- Зміна безпекової парадигми: від «hard power» до «environmental resilience»

Завдання студента:

Проаналізувати, чому проблеми довкілля більше не можуть розглядатись у відриві від міжнародної політики.

Питання 2. Зв'язок Зеленої теорії з традиційними теоріями міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Зелена теорія не просто додає «екологію» до МВ, а пропонує зовсім іншу логіку – нелінійну, етичну, антигегемонну. Водночас вона взаємодіє з критичними підходами, такими як марксизм, постколоніалізм, конструктивізм.

Основні порівняння:

- Проти реалізму: критикує вузьке бачення безпеки
- Проти лібералізму: сумнівається в ефективності глобального ринку
- З близькими рисами до критичних теорій: глобальна нерівність, етика, справедливість
- Акцент на міжпоколінній відповідальності

Завдання студента:

Пояснити, чим Зелена теорія кардинально відрізняється від реалізму чи лібералізму у питанні безпеки.

Питання 3. Динаміка сучасної міжнародної системи під впливом Зеленої теорії

Теоретичне навантаження:

Зелена теорія впливає на **формування нових політичних пріоритетів**: зелені трансформації, кліматична дипломатія, нові регуляторні механізми, еко-альянси.

Приклади змін:

- Кліматичні угоди: Паризька (2015), Кіотський протокол (1997)
- Створення «зелених» блоків: ЄС як лідер зеленого переходу
- ESG-стандарти в міжнародному бізнесі
- Роль екологічних активістів у глобальній політиці

Завдання студента:

Навести приклади трансформації зовнішньої політики під впливом екологічних викликів (напр. зміна енергетичної політики Німеччини, «зелений» курс ЄС).

Мета заняття:

Ознайомити студентів з основами Зеленої теорії, її понятійним апаратом, практичним значенням у міжнародній взаємодії та пояснювальним потенціалом для аналізу сучасних викликів.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє основи Зеленої теорії та її критичний характер;
- Пояснює, як екологічні фактори змінюють міжнародну систему;
- Визначає взаємозв'язок між етикою, ресурсами та глобальними інтересами;

- Оцінює потенціал зеленої політики для зміни порядку денного міжнародної політики.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитись з текстами: Роберт Кокс «*Environmental Security and Global Change*», Роберт Фалькнер «*International Relations and the Green Political Theory*»
- Провести кейс-аналіз: Кліматична дипломатія ЄС / політика США після повернення до Паризької угоди
- Дискусія: «Чи може довкілля стати новим об'єктом міжнародної безпеки?»

◆ Тема 9. ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ПРО ЕКСПЛНАЦІЮ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ

 Світова система – це **комплексна структура міжнародних політичних, економічних, соціальних та культурних відносин**, яка формується протягом століть. У центрі цієї теми – намагання теорій міжнародних відносин **пояснити походження, функціонування, трансформацію та майбутнє цієї системи.**

Семінар присвячено аналізу таких підходів, як **реалізм, політична економія, світ-системний аналіз, структуралізм**. Вони по-різному трактують ключові поняття – **гегемонія, ядро, периферія, стабільність, нерівність**, та по-різному прогнозують її майбутнє. Це дає змогу студентам **порівнювати теоретичні рамки**, формулювати власне бачення системних змін і ролі акторів у світовому порядку.

Питання до теми:

- Питання 1. Проблема – що відбувається зі світовою системою з позиції реалістів та політичних економістів
- Питання 2. Гегемонія як світова система

- Питання 3. Збереження та витривалість нашого нинішнього світового порядку як предмет дебатів науковців
- Питання 4. Теорія світових систем: ядро проти периферійних суспільств
- Питання 5. Структурні теорії міжнародних відносин
- Питання 6. Варіанти прогнозів майбутнього світової системи з позиції теорій міжнародних відносин

Питання 1. Проблема – що відбувається зі світовою системою з позиції реалістів та політичних економістів

Теоретичне навантаження:

Реалісти говорять про **перерозподіл сили**, політичні економісти – про **нерівність і гіперкапіталізм**. Обидва підходи погоджуються: **система у кризі**, але бачать її по-різному.

Основні акценти:

- Реалізм: занепад гегемона (США), зростання Китаю → новий баланс сили
- Політична економія: глибока нерівність, деглобалізація, трансформація капіталізму

Завдання студента:

Порівняти: у чому відмінність між «кризою сили» (реалісти) та «кризою справедливості» (політична економія).

Питання 2. Гегемонія як світова система

Теоретичне навантаження:

Гегемонія – це **панування не лише військове чи економічне, а й ідеологічне, нормативне**. Світовий порядок тримається на згоді з гегемоном.

Приклади:

- США після Другої світової: військова сила + долар + глобальні інституції
- Китайський виклик: економічне зростання без ліберальних цінностей
- Грамшівський підхід: гегемонія = консенсус + примус

Завдання студента:

Чи може існувати світова система без єдиного гегемона?

Питання 3. Збереження та витривалість нашого нинішнього світового порядку як предмет дебатів науковців

Теоретичне навантаження:

Дискусія триває: чи є **поточний ліберальний порядок стабільним**, чи він переживає глибоку трансформацію?

Дискусійні підходи:

- **Ліберали:** міжнародні інституції адаптуються
- **Неореалісти:** анархія повертається, новий багатополарний світ
- **Критики:** глобальна нерівність руйнує легітимність системи

Завдання студента:

Проаналізувати аргументи: чи можлива модернізація порядку без його руйнування?

Питання 4. Теорія світових систем: ядро проти периферійних суспільств

Теоретичне навантаження:

Світ-системний аналіз (І. Валлерстайн) описує глобальну структуру як **нерівну, експлуатативну**: розвинуте ядро використовує залежну периферію.

Ключові поняття:

- **Ядро:** високотехнологічне, політично стабільне
- **Периферія:** ресурсна, трудомістка, залежна
- **Напівпериферія:** амбівалентна зона змін

Завдання студента:

Навести приклади сучасних держав у кожній з цих зон. Чи можна «вийти» з периферії?

Питання 5. Структурні теорії міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Структурні підходи (неореалізм, світ-системна теорія, залежність, структуралізм) вивчають **як «архітектура» системи впливає на поведінку акторів**, незалежно від їхньої волі.

Елементи структур:

- Баланс сил
- Розподіл ресурсів
- Інституційна ієрархія
- Вбудована нерівність

Завдання студента:

Порівняти: як різні структурні теорії пояснюють глобальні кризи (напр. енергетична, міграційна, фінансова).

Питання 6. Варіанти прогнозів майбутнього світової системи з позиції теорій міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Жодна теорія не дає гарантій, але всі – пропонують сценарії. Прогнози варіюються **від нової гегемонії до хаосу або «постглобальної мережі»**.

Основні вектори:

- **Неореалізм:** багатополярний світ із ризиком конфліктів
- **Лібералізм:** відновлення інституційної довіри
- **Світ-системна теорія:** криза ядра, зміщення до глобального Півдня
- **Постпозитивісти:** нові суб'єкти – міста, рухи, громадянські мережі

Завдання студента:

Обрати одну теорію та сформулювати прогноз: що буде зі світовим порядком до 2050 року?

Мета заняття:

Сформувати цілісне уявлення про світову систему як об'єкт аналізу в міжнародних відносинах, навчити порівнювати теоретичні підходи до її пояснення та прогнозування.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє концепцію світової системи;
- Розрізняє теорії, що пояснюють її функціонування (реалізм, політична економія, світ-системний аналіз);
- Визначає структуру ієрархій ядро–периферія;
- Може здійснювати прогнозування на основі теоретичних рамок.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: І. Валлерстайн «*The Modern World-System*»; Р. Гілпін «*Global Political Economy*»
- Створити карту «Світова система очима різних теорій»
- Дискусія: «Світова система – у кризі чи в еволюції?»

Тема 10. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА МІКРО-, МЕЗО- І МАКРОРІВНІ

 У сучасних дослідженнях міжнародних відносин усе частіше використовується **багаторівневий підхід до аналізу** – мікро-, мезо- і макроперспективи. Це дозволяє охопити **як глобальні тренди**, так і **локальні соціальні механізми**, що формують міжнародну взаємодію. Ця тема допомагає студентам системно осмислити: як відбуваються міжнародні процеси на різних рівнях, як змінюється оптика аналізу залежно від масштабу, чому соціальна поведінка, інституційні рамки та глобальні структури взаємопов'язані. Розглядаються приклади: конфлікти, геноцид, міжнародна освіта, трансфер

технологій, етичні норми бізнесу – **усе це можна аналізувати на кожному рівні з різними акцентами.**

Питання до теми:

- Питання 1. Особливості аналізу соціальних процесів на мікро-, мезо- та макрорівнях
- Питання 2. Специфіка аналізу конфліктної ситуації на різних рівнях міжнародних відносин
- Питання 3. Перспективи міжнародного співробітництва у контексті трансферу нових технологій
- Питання 4. Макро, мезо та мікродослідження геноциду
- Питання 5. Особливості поглядів на міжнародну бізнес-етику з різних рівнів аналізу
- Питання 6. Вплив факторів макро-, мезо- та мікрорівня на міжнародну мобільність студентів

Питання 1. Особливості аналізу соціальних процесів на мікро-, мезо- та макрорівнях

Теоретичне навантаження:

- **Мікрорівень** – індивідуальна поведінка, мотивація, ідентичність, рішення
- **Мезорівень** – організації, університети, корпорації, мережі
- **Макрорівень** – держави, міжнародні організації, глобальні системи

Аналітика:

На кожному рівні – свої механізми впливу, своя логіка дій та інструменти аналізу. Наприклад, той самий конфлікт по-різному сприймається особистістю (мікро), ЗМІ (мезо), і державами (макро).

Завдання студента:

Обрати явище (напр. війна, міграція, угода) й описати його на кожному рівні.

Питання 2. Специфіка аналізу конфліктної ситуації на різних рівнях міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

- **Мікроаналіз** – психологія конфлікту, наративи, травма
- **Мезоаналіз** – роль ЗМІ, освітніх і релігійних інституцій
- **Макроаналіз** – стратегія держав, інституційна динаміка, безпекові блоки

Приклад:

Війна в Україні:

- Мікро: вплив на переселенців, травматичні досвіди
- Мезо: волонтерські мережі, дії громад
- Макро: санкції, оборонні союзи, дипломатія

Завдання студента:

Провести аналіз будь-якого конфлікту в логіці трьох рівнів.

Питання 3. Перспективи міжнародного співробітництва у контексті трансферу нових технологій

Теоретичне навантаження:

Технології – один із ключових об'єктів співпраці та конкуренції.

Аналіз:

- Мікро: користувачі, інженери, поведінка споживачів
- Мезо: університети, технопарки, R&D-центри
- Макро: політики трансферу, геоекономічні інтереси

Завдання студента:

Пояснити, як трансфер технологій може бути об'єктом міжнародної співпраці і конфлікту.

Питання 4. Макро-, мезо- та мікродослідження геноциду

Теоретичне навантаження:

Геноцид як явище потребує **комплексного аналізу**:

- Мікро: радикалізація, масова психологія, травма
- Мезо: роль освіти, церкви, пропаганди
- Макро: державна політика, міжнародна відповідальність

Завдання студента:

Порівняти геноцид в Руанді та Голокост – на трьох рівнях.

Питання 5. Особливості поглядів на міжнародну бізнес-етику з різних рівнів аналізу

Теоретичне навантаження:

- Мікро: персональні дилеми, мотивації, етичні конфлікти
- Мезо: корпоративна культура, внутрішні кодекси
- Макро: стандарти ESG, міжнародне бізнес-право, принципи ООН

Завдання студента:

Вибрати корпорацію та дослідити її етичну політику на трьох рівнях.

Питання 6. Вплив факторів макро-, мезо- та мікрорівня на міжнародну мобільність студентів

Теоретичне навантаження:

Міжнародна академічна мобільність – складний процес:

- Мікро: мотивації студентів, мовна адаптація, особисті цілі
- Мезо: політика університетів, академічні програми, підтримка
- Макро: державні гранти, міжнародні угоди, візові режими

Завдання студента:

Розробити рекомендації для підвищення мобільності українських студентів у рамках трьох рівнів.

Мета заняття:

Навчити студентів аналізувати міжнародні явища **на різних рівнях соціального виміру**, формувати системне бачення складних процесів та ідентифікувати взаємозв'язки між рівнями.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розрізняє мікро-, мезо- та макрорівень міжнародного аналізу;
- Вміє застосовувати багаторівневий підхід до конфліктів, політики, технологій, освіти;
- Оцінює соціальні, політичні та етичні аспекти міжнародної взаємодії;
- Розробляє аналітичні моделі для міждисциплінарних кейсів.

Додаткові методичні рекомендації:

- Провести case-study на тему «Глобальна освітня мобільність: український досвід»
- Побудувати аналітичну матрицю: «Технології–етика–влада на 3 рівнях»
- Дискусія: «Який рівень найбільш ігнорується у формуванні міжнародної політики – і чому?»

Тема 11. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Міжнародні організації (ООН, НАТО, ЄС, СОТ, МВФ тощо) стали **невід'ємною частиною світового порядку**, але їх роль в теорії міжнародних відносин оцінюється по-різному залежно від парадигми. Ця тема дозволяє студентам дослідити, як різні теоретичні школи інтерпретують вплив **МО на глобальні процеси**, їхню здатність впорядковувати анархічну систему, підтримувати мир, забезпечувати економічну стабільність і просувати глобальні норми.

Особлива увага приділяється **функціональному підходу**, а також **дебатам між реалізмом і лібералізмом** щодо ефективності та автономності МО у світовій політиці.

Питання до теми:

- Питання 1. Світова політика під впливом міжнародних організацій: теоретичні конструкти
- Питання 2. Теорії про роль міжнародних організацій у підтримці миру та безпеки
- Питання 3. Міжнародні організації у теоріях міжнародних відносин
- Питання 4. Теорії міжнародних відносин щодо розгляду функціонального підходу до аналізу міжнародних організацій
- Питання 5. Теорії міжнародних відносин про зв'язок міжнародних організацій з владою
- Питання 6. Реалізм та лібералізм щодо ролі міжнародних організацій з підтримки світового порядку

Питання 1. Світова політика під впливом міжнародних організацій: теоретичні конструкти

Теоретичне навантаження:

Міжнародні організації відіграють ключову роль у формуванні **норм, правил і практик взаємодії**, які забезпечують передбачуваність і сталість міжнародного середовища.

Основні концепти:

- Міжнародні режими
- Глобальне врядування
- Інституціоналізм
- «Міжнародна бюрократія» як актор

Завдання студента:

Пояснити, як міжнародні організації трансформують анархічну систему у квазіінституційну.

Питання 2. Теорії про роль міжнародних організацій у підтримці миру та безпеки

Теоретичне навантаження:

МО виступають як **посередники, гаранти або іноді навіть сторони** у врегулюванні конфліктів. Теорії пояснюють, чому держави делегують частину суверенітету задля стабільності.

Приклади:

- Рада Безпеки ООН
- Місії з підтримки миру
- ОБСЄ у конфліктах на пострадянському просторі

Завдання студента:

Проаналізувати кейс: як міжнародна організація вплинула на миротворчий процес?

Питання 3. Міжнародні організації у теоріях міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Кожна теоретична школа по-своєму трактує МО:

- **Реалізм** – інструмент у руках сильних
- **Лібералізм** – майданчик кооперації та зниження транзакційних витрат
- **Конструктивізм** – актори, що транслюють норми та змінюють ідентичності
- **Критичні теорії** – механізми глобального домінування

Завдання студента:

Порівняти, як змінюється роль МО в залежності від теоретичного підходу.

Питання 4. Теорії міжнародних відносин щодо розгляду функціонального підходу до аналізу міжнародних організацій

Теоретичне навантаження:

Функціоналізм пояснює виникнення МО через **потребу в управлінні спільними проблемами**. Це підхід до побудови миру «знизу догори» – через технічне співробітництво, економіку, інфраструктуру.

Ключові ідеї:

- Д. Мітрані: «формування миру через функції»
- Поступове злиття завдань → зменшення ролі конфліктів
- Інституційна інтеграція (напр. ЄС)

Завдання студента:

Навести приклад: як технічна співпраця (енергія, охорона здоров'я) стала політичним фактором єдності.

Питання 5. Теорії міжнародних відносин про зв'язок міжнародних організацій з владою

Теоретичне навантаження:

МО не лише нейтральні – вони **можуть бути інструментом влади**: через нормотворення, контроль ресурсів, легітимацію рішень.

Аналітичні підходи:

- Постструктуралізм – МО як носії дискурсу
- Грамшівський марксизм – гегемонія через інститути
- Неореалізм – МО як відображення розподілу сили

Завдання студента:

Пояснити: чи є ООН самостійним актором, чи лише майданчиком інтересів сильних держав?

Питання 6. Реалізм та лібералізм щодо ролі міжнародних організацій з підтримки світового порядку

Теоретичне навантаження:

- **Реалізм:** МО $\neq$ незалежні актори, вони служать інтересам гегемона (США, Китай)
- **Лібералізм:** МО знижують транзакційні витрати, зміцнюють довіру, запобігають війнам

Порівняння:

- ООН у реалізмі – безпорадний апарат або інструмент
- ООН у лібералізмі – архітектор миру та правової системи

Завдання студента:

Проаналізувати ситуацію: як би реалісти і ліберали пояснили реакцію ООН на війну в Україні?

Мета заняття:

Сформувати у студентів розуміння ролі міжнародних організацій у системі міжнародних відносин крізь призму різних теоретичних підходів.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розрізняє підходи до аналізу МО в рамках основних теорій МВ;
- Пояснює функціональний, інституційний і владний потенціал МО;
- Знає теоретиків і концепції, що описують роль МО;
- Аналізує реальні кейси з позицій різних парадигм.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: Кеохейн «*After Hegemony*», Мітрані «*A Working Peace System*», аналіз діяльності ООН, НАТО, ЄС
- Побудувати порівняльну таблицю: «Теорії → МО → Функції / Критика»

- Дискусія: «Міжнародні організації – інструмент миру чи глобального контролю?»

◆ Тема 12. ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЇ ТА КУЛЬТУРИ В ТЕОРІЯХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Протягом тривалого часу **теорії міжнародних відносин** майже ігнорували релігійний і культурний фактор як повноцінні пояснювальні змінні. Проте з початку XXI століття – після терактів 11 вересня, хвилі глобального екстремізму, зростання ідентичнісних конфліктів – дослідники почали **переосмислювати місце релігії та культури в глобальній політиці**. Ця тема присвячена аналізу того, **як теорії МВ інтегрують релігійно-культурний компонент**, як ці чинники впливають на конфлікти, альянси, дипломатію, гуманітарну політику та глобальні тренди. Особливий акцент – на концепціях **цивілізаційної взаємодії, ціннісної політики, постсекулярного порядку**.

Питання до теми:

- Питання 1. Релевантність проблем релігії у теоріях міжнародних відносин
- Питання 2. Нові аспекти впливу релігії на міжнародні відносини у контексті теорій
- Питання 3. Теоретико-експланаційна складова впливу культури на міжнародні відносини
- Питання 4. Аналіз ступеня врахування культури в міжнародних відносинах на сучасному етапі

Питання 1. Релевантність проблем релігії у теоріях міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Релігія тривалий час вважалася приватною справою – теорії МВ орієнтувались на **секулярну модель**. Але XXI століття довело: **релігія повертається в політику** – як ідеологія, інституція, чинник ідентичності.

Теорії, що працюють із релігією:

- Конструктивізм: релігія – частина ідентичності
- Культурні підходи: релігія як транснаціональна сила
- Постсекулярна теорія (Ю. Габермас): релігія як актор публічного простору

Завдання студента:

Оцінити, чому і як релігія стала знову політичною силою у глобальному контексті.

Питання 2. Нові аспекти впливу релігії на міжнародні відносини у контексті теорій

Теоретичне навантаження:

Сьогодні релігія може бути:

- Джерелом конфлікту (ісламський радикалізм, релігійні війни)
- Інструментом миру (міжрелігійний діалог, ватиканська дипломатія)
- Джерелом ідентичності (зовнішня політика Туреччини, Ірану, Ізраїлю)

Приклади:

- Теорія зіткнення цивілізацій (С. Гантінгтон)
- Теорія постсекулярного співжиття (Ю. Габермас)
- Концепція «релігійної дипломатії»

Завдання студента:

Порівняти два приклади: релігія як джерело конфлікту vs релігія як медіатор.

Питання 3. Теоретико-експланаційна складова впливу культури на міжнародні відносини

Теоретичне навантаження:

Культура – не лише фольклор чи традиція, а **комплексний набір символів, норм і практик, що формує сприйняття іншого, зовнішньої політики, міжнародної комунікації.**

Підходи:

- Конструктивізм: культура формує ідентичність і інтереси
- Теорія культурного релятивізму: немає універсальних норм
- Культурна дипломатія як soft power (Й. Най)

Завдання студента:

Описати, як культурні відмінності впливають на дипломатичну комунікацію (напр. Схід vs Захід, ісламські країни vs ЄС).

Питання 4. Аналіз ступеня врахування культури в міжнародних відносинах на сучасному етапі

Теоретичне навантаження:

Сучасна глобальна політика **все більше враховує культурну специфіку**, але в багатьох теоріях вона все ще залишається **периферійним чинником**.

Сучасні підходи:

- Міжкультурна дипломатія
- М'яка сила через культуру (інститути Гете, Інститут Конфуція, Французькі альянси)
- Політика пам'яті, постколоніальні наративи

Завдання студента:

Проаналізувати приклад, коли ігнорування культурного чинника призвело до дипломатичного або військового провалу.

Мета заняття:

Сформувати у студентів цілісне бачення впливу релігії та культури на міжнародні відносини в сучасному світі, навчити оцінювати ці фактори в контексті теоретичних парадигм.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє місце релігії та культури у теоріях МВ;
- Пояснює нові аспекти впливу релігійно-культурних чинників на політику;
- Вміє аналізувати кейси через культурний і релігійний ракурс;
- Критично оцінює концепції цивілізаційного поділу світу.

Додаткові методичні рекомендації:

- Ознайомитися з працями: С. Гантінгтон «*Зіткнення цивілізацій*», Ю. Габермас «*Post-Secular Society*», Хосе Касанови «*Public Religions in the Modern World*»
- Обговорити кейс: роль релігійного чинника в зовнішній політиці Ірану / Ватикану
- Дискусія: «Чи може релігія бути основою для глобальної етики?»

◆ Тема 13. БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Розгорнутий опис теми семінарського заняття з поглибленим аналізом питань: У класичних теоріях міжнародних відносин безпека розумілася як захист держави від зовнішніх загроз – через армію, територію, оборону. Проте наприкінці ХХ ст. формується новий підхід: **безпека людини (human security)**, що акцентує на **індивідуальних потребах**, включаючи економічну стабільність, доступ до ресурсів, захист прав і свобод, екологічну безпеку, протидію насильству. Ця тема досліджує, як різні теорії МВ інтерпретують поняття людської безпеки, якими є **джерела загроз**, **хто є гарантом**, та як змінюється безпекова парадигма в епоху глобалізації, масових міграцій, екстремізму та цифрових загроз.

Питання до теми:

- Питання 1. Співвідношення політики безпеки людини та держави у теоріях міжнародних відносин

- Питання 2. Погляди теоретиків міжнародних відносин на безпеку людини у мінливому глобалізованому світі
- Питання 3. Погляди конструктивістів на безпеку людини
- Питання 4. Теорії міжнародних відносин про напрями запобігання насильницькому екстремізму
- Питання 5. Відмінність концепції «загальної безпеки» від концепції безпеки з позиції реалізму
- Питання 6. Концепти «безпека держави» та «безпека потоків» в теоріях міжнародних відносин

Питання 1. Співвідношення політики безпеки людини та держави у теоріях міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Класичні теорії ототожнюють безпеку з державою. У теорії безпеки людини **фокус зміщується з держави на особистість**, при цьому важливо зберігати баланс.

Важливі моменти:

- Протиріччя: чи має держава право обмежувати свободи заради безпеки?
- Хто відповідає за безпеку людини: держава, ООН, міжнародне право?

Завдання студента:

Пояснити, чому конфлікт між національною безпекою та правами людини є постійним викликом.

Питання 2. Погляди теоретиків міжнародних відносин на безпеку людини у мінливому глобалізованому світі

Теоретичне навантаження:

У глобалізованому світі загрози мають **транснаціональний характер**: зміна клімату, пандемії, тероризм, кіберзлочинність – усе це загрожує не лише державам, а **людському існуванню**.

Підходи:

- **Лібералізм** – підтримує інституційне забезпечення прав і потреб
- **Критичні теорії** – вказують на структурне насильство і нерівність
- **Конструктивізм** – норми, дискурси, ідентичності формують уявлення про безпеку

Завдання студента:

Навести приклади, коли нові загрози змусили держави переосмислити свою політику безпеки.

Питання 3. Погляди конструктивістів на безпеку людини

Теоретичне навантаження:

Конструктивісти вважають, що безпека не є об'єктивним станом – **вона конструюється через дискурс**: кого визнають загрозою, хто має бути захищеним, які норми вважаються пріоритетними.

Основні ідеї:

- Безпека – результат соціального конструкту
- Увага до мовних стратегій: хто і як визначає загрозу
- Акцент на ідентичностях: меншини, біженці, гендерні групи

Завдання студента:

Пояснити, чому конструктивізм може пояснити, чому в одній країні мігрантів сприймають як загрозу, а в іншій – як ресурс.

Питання 4. Теорії міжнародних відносин про напрями запобігання насильницькому екстремізму

Теоретичне навантаження:

Запобігання екстремізму – це **багаторівневий процес**, що вимагає не лише сили, а й політики освіти, боротьби з маргіналізацією, соціальної інтеграції.

Теоретичні пояснення:

- **Критичні теорії** – екстремізм як наслідок структурного насильства

- **Лібералізм** – роль міжнародних інституцій у підтримці діалогу
- **Конструктивізм** – радикальні ідеї як результат фреймінгу ідентичності

Завдання студента:

Запропонувати стратегію боротьби з екстремізмом на локальному й глобальному рівні.

Питання 5. Відмінність концепції «загальної безпеки» від концепції безпеки з позиції реалізму

Теоретичне навантаження:

- **Загальна безпека** (common security): жодна держава не може бути в безпеці, якщо інші – в небезпеці.
- **Реалізм**: безпека однієї держави – потенційна загроза для іншої.

Приклади:

- Глобальні кліматичні угоди – приклад загальної безпеки
- Озброєння та стримування – приклад реалізму

Завдання студента:

Пояснити, чому концепція загальної безпеки є моральною, але складною у реалізації.

Питання 6. Концепти «безпека держави» та «безпека потоків» в теоріях міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Сучасна безпека – це **безпека потоків інформації, фінансів, енергії, людей**. Її неможливо забезпечити лише військовим способом.

Нові виклики:

- Цифрова безпека
- Біозахист і пандемії
- Енергетична безпека
- Контроль за міграцією

Завдання студента:

Навести приклади, де загроза потокам (газу, даних, медикаментів) викликала міжнародну кризу.

Мета заняття:

Ознайомити студентів із сучасними підходами до поняття «безпека людини» в міжнародних відносинах, навчити розрізняти традиційні та нові виклики, розуміти взаємозв'язок між державою та особою.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розуміє поняття безпеки людини як теоретичну та практичну категорію;
- Пояснює позиції різних теорій МВ щодо нових загроз;
- Розрізняє безпеку держави і безпеку людини, «тверду» і «м'яку» безпеку;
- Аналізує кейси безпеки на глобальному, регіональному та особистісному рівнях.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: ООН «*Report on Human Security*», Б. Бузан «*People, States and Fear*», К. Кратохвіл «*Security and Identity in IR*»
- Провести дебати: «Що важливіше – безпека держави чи безпека людини?»
- Підготувати порівняльну таблицю: «Класичні vs нові парадигми безпеки»

Тема 14. ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ЩОДО ОЦІНКИ FEEDBACK У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

 У традиційних теоріях зовнішня політика розглядалася як **вертикальне явище** – тобто процес, у якому еліти (уряд, дипломатія, армія) приймають рішення на основі стратегічних розрахунків. Проте в умовах демократизації,

глобалізації та інформаційної революції з'являється потреба у вивченні зворотного зв'язку – тобто як суспільство, громадськість, технології та зовнішні групи впливають на політику держави. Ця тема дає змогу студентам осмислити роль зворотного зв'язку (feedback loop) у міжнародних відносинах через призму кібернетичного підходу, аналізу громадської думки, впливу діаспор і механізмів прямої демократії (референдуми), які формують нову динаміку зовнішньополітичного курсу.

Питання до теми:

- Питання 1. Кібернетичний підхід до зворотного зв'язку у зовнішній політиці
- Питання 2. Теорії міжнародних відносин про вірогідність змін у зовнішній політиці під впливом громадської думки
- Питання 3. Взаємодія з діаспорою в зовнішній політиці в контексті теорій міжнародних відносин
- Питання 4. Референдум у теоріях міжнародних відносин та його вплив на зовнішню політику

Питання 1. Кібернетичний підхід до зворотного зв'язку у зовнішній політиці

Теоретичне навантаження:

Кібернетичний підхід (особливо в рамках **behavioralism** у МВ) розглядає зовнішню політику як **систему управління з входом (input), процесом обробки і виходом (output)**, де **зворотний зв'язок (feedback)** відіграє критичну роль у корекції рішень.

Основні ідеї:

- Політична система отримує сигнали від зовнішнього середовища
- Зворотній зв'язок формує адаптивність, навчання, гнучкість політики
- Можливість вбудовування механізмів зворотного контролю у дипломатичні рішення

Завдання студента:

Скласти модель кібернетичного циклу зовнішньої політики (input → process → feedback → output).

Питання 2. Теорії міжнародних відносин про вірогідність змін у зовнішній політиці під впливом громадської думки

Теоретичне навантаження:

У демократичних системах громадська думка може виступати **сильним коригувальним чинником**. У теоріях МВ це вивчають через **теорії демократії, ідеології, публічного дискурсу, soft power**.

Приклади:

- Протести проти війни (В'єтнам, Ірак)
- Рейтингова залежність урядів
- Зовнішньополітичні заяви партій, орієнтовані на виборця

Завдання студента:

Пояснити, як громадська думка змусила уряд змінити зовнішньополітичне рішення (на прикладі країн ЄС чи США).

Питання 3. Взаємодія з діаспорою в зовнішній політиці в контексті теорій міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Діаспора – **транснаціональний актор**. Вона може бути **лояльною до держави походження, або активно впливати на її політику** (лояльність, лобізм, культурна дипломатія).

Теоретичні підходи:

- Теорія транснаціоналізму: діаспора – не лише емігранти, а політичні комунікатори
- Конструктивізм: формування ідентичності через діаспору
- Лібералізм: діаспора як посередник між державами

Завдання студента:

Проаналізувати, як українська діаспора впливає на зовнішню політику України (лобізм у США, Канаді, ЄС).

Питання 4. Референдум у теоріях міжнародних відносин та його вплив на зовнішню політику

Теоретичне навантаження:

Референдуми – це **інструмент прямої демократії**, який може радикально змінити зовнішньополітичний курс країни (навіть всупереч позиції еліт).

Приклади:

- Brexit – найяскравіший приклад «народного» впливу на геополітику
- Каталонія, Шотландія – загроза розпаду держав
- Ініціативи миру/війни, участі в союзах

Завдання студента:

Оцінити плюси і мінуси референдумів як зовнішньополітичного інструменту з позиції різних теорій МВ.

Мета заняття:

Навчити студентів бачити зовнішню політику не лише як одностороннє рішення уряду, а як **комунікативний процес**, у якому бере участь суспільство, діаспора, публіка, ідеологія та технології.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Знає поняття «зворотний зв'язок» у контексті МВ;
- Володіє уявленням про роль громадської думки, референдумів, діаспор;
- Розуміє кібернетичний підхід до аналізу політики;
- Вміє застосовувати ці концепти до сучасних кейсів.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: Карл Дойч «*The Nerves of Government*», Дж. Розенау «*Turbulence in World Politics*»
- Розробити «case-based feedback map» – приклади впливу суспільства на зовнішню політику
- Дискусія: «Чи повинна зовнішня політика бути справою громадян?»

◆ Тема 15. ГЛОБАЛЬНЕ ДОВКІЛЛЯ ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

 Екологічні проблеми давно вийшли за межі національної політики – вони стали **предметом міжнародних переговорів, угод, норм і протистоянь**. Глобальне довкілля – це і ресурс, і об’єкт конкуренції, і платформа для співпраці. Ця тема дозволяє студентам вивчити, як різні теорії міжнародних відносин **пояснюють роль держав, громадянського суспільства, міжнародних організацій у формуванні глобальної природоохоронної політики**, та як екологічна загроза трансформує традиційні уявлення про суверенітет, безпеку і справедливість.

Питання до теми:

- Питання 1. Головні позиції теорій міжнародних відносин з природоохоронної політики
- Питання 2. Роль громадського впливу на природоохоронну політику в теоретичній думці з міжнародних відносин
- Питання 3. Головні неурядові організації та їх місце в охороні довкілля з позиції теорій міжнародних відносин
- Питання 4. Нормативізм про охорону довкілля в міжнародному масштабі

Питання 1. Головні позиції теорій міжнародних відносин з природоохоронної політики

Теоретичне навантаження:

Кожна з основних теорій МВ по-своєму трактує екологічні проблеми:

- **Реалізм:** екологія – другорядна, поки не загрожує національним інтересам
- **Лібералізм:** екологічна політика можлива через міжнародне співробітництво, інституції, угоди
- **Конструктивізм:** уявлення про екологічні загрози формуються соціально
- **Критичні теорії:** природа підкорена капіталом, потрібна трансформація глобальної моделі

Завдання студента:

Порівняти, як реалізм і лібералізм трактують Паризьку кліматичну угоду.

Питання 2. Роль громадського впливу на природоохоронну політику в теоретичній думці з міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

Громадськість – важливий актор, особливо в ліберальних і конструктивістських теоріях. Її вплив виявляється через:

- масові екологічні рухи (Fridays for Future, Extinction Rebellion)
- кампанії тиску на уряди
- інституційну участь у міжнародних переговорах

Теоретичні лінзи:

- Soft power, norm entrepreneurship, public diplomacy
- Глобальні суспільні мережі (transnational advocacy networks)

Завдання студента:

Проаналізувати приклад, коли громадська кампанія вплинула на міжнародну екологічну політику.

Питання 3. Головні неурядові організації та їх місце в охороні довкілля з позиції теорій міжнародних відносин

Теоретичне навантаження:

НУО є **недержавними, але впливовими гравцями**. Вони формують дискурс, тиснуть на держави, беруть участь у форумах ООН, розробляють стратегії.

Приклади:

- Greenpeace, WWF, Friends of the Earth
- Їхня роль у звітах IPCC, підписанні кліматичних угод, протестних кампаніях

Завдання студента:

Пояснити, як конструктивізм і критичні теорії пояснюють вплив НУО на глобальну екополітику.

Питання 4. Нормативізм про охорону довкілля в міжнародному масштабі

Теоретичне навантаження:

Нормативний підхід виходить із того, що **людство несе моральну відповідальність за планету**. Важливі принципи: сталий розвиток, екологічна справедливість, міжпокоління відповідальність.

Основні ідеї:

- Глобальні етичні норми мають стати частиною міжнародного права
- Створення екологічних норм на рівні ООН, міжнародних судів
- Кліматична справедливість: багаті країни – найбільші забруднювачі

Завдання студента:

Проаналізувати, чому нормативізм вимагає колективної відповідальності, навіть за відсутності формальних санкцій.

Мета заняття:

Розкрити роль екологічного чинника в міжнародних відносинах, навчити аналізувати довкілля як предмет теоретичного осмислення та політичної дії.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Визначає місце екології в основних теоріях МВ;
- Оцінює роль громадських рухів і НУО в екополітиці;
- Пояснює взаємозв'язок між глобальними загрозами та міжнародним правом;
- Застосовує теоретичні підходи до аналізу кліматичної політики.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: Островський М. «*Міжнародна екологічна політика*», Роберт Фалькнер «*The Political Economy of Climate Change*»
- Побудувати мапу: «Актори глобальної екополітики»
- Дискусія: «Чи може екологія стати новою основою для міжнародного порядку?»

◆ **Тема 16. ВІЙНА ТА МИР В НАУКОВІЙ ДУМЦІ ТЕОРІЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

 Питання **війни та миру** – це не лише об'єкт практичного аналізу, але і **фундаментальна проблема філософії міжнародних відносин**. У різні історичні періоди теоретики намагалися осмислити джерела конфліктів, можливості стабільності, умови миру. У рамках цієї теми студенти ознайомляться з тим, як **різні теоретичні парадигми** – реалізм, лібералізм, конструктивізм, критичні теорії – пояснюють причини війни, умови миру, можливість уникнення конфліктів, а також **роль держав, інституцій, ідентичностей та структур** у формуванні мирного порядку.

Питання до теми:

- Питання 1. Конфлікти та мир у контексті реалізму

- Питання 2. Лібералізм про можливість міжнародних конфліктів і підтримки миру
- Питання 3. Експланація проблем війни та миру в теорії Конструктивізму
- Питання 4. Політична думка на проблеми конфлікту та миру з позицій Критичних теорій

Питання 1. Конфлікти та мир у контексті реалізму

Теоретичне навантаження:

Реалізм вважає, що конфлікти є **природним станом міжнародної системи**, зумовленим анархією, боротьбою за виживання, відсутністю верховної влади.

Ключові положення:

- **Війна** – продовження політики іншими засобами (Клаузевіц)
- **Мир** – лише тимчасовий баланс сил
- **Безпека** – завжди у загрозі, конфлікти неминучі

Завдання студента:

Проаналізувати, чому мир у реалізмі вважається «нестійким» явищем.

Питання 2. Лібералізм про можливість міжнародних конфліктів і підтримки миру

Теоретичне навантаження:

Лібералізм фокусується на **можливості досягнення стабільного миру через інституції, демократію, торгівлю та міжнародне право**.

Основні ідеї:

- Демократії не воюють між собою (Дойл)
- Роль міжнародних організацій у запобіганні війнам
- Взаємозалежність і раціональність як основа миру

Завдання студента:

Пояснити, чому ліберальна парадигма вірить у довготривалий мир на основі інституційного устрою.

Питання 3. Експланація проблем війни та миру в теорії Конструктивізму

Теоретичне навантаження:

Конструктивізм вважає, що війна і мир – це **результати соціальних конструктів**, дискурсів і ідентичностей, які створюють або руйнують довіру між акторами.

Ключові концепти:

- «Ворог» створюється через мову, наратив, фреймінг
- **Ідентичності**: хто свій / хто чужий → визначає ризик війни
- **Мир** – можливий, коли змінюється уявлення про інтереси і себе

Завдання студента:

Навести приклад конфлікту, де ідентичність була ключовим фактором ескалації або деескалації.

Питання 4. Політична думка на проблеми конфлікту та миру з позицій Критичних теорій

Теоретичне навантаження:

Критичні теорії трактують конфлікти як **наслідок структурного насильства**, нерівності, гегемонії та репресивних норм. Мир – це **емансипація**, а не лише відсутність війни.

Приклади підходів:

- **Марксизм**: імперіалізм і війна як продукт капіталістичної логіки
- **Постколоніалізм**: війна як спадок колоніалізму, боротьба за суб'єктність
- **Фемінізм**: викриття патріархальних засад насильства та домінування

Завдання студента:

Пояснити, чому критичні теорії не задовольняються класичними уявленнями про «мир».

Мета заняття:

Сформувати системне уявлення про те, як провідні теорії МВ пояснюють природу війни, умови миру, та які підходи пропонують для вирішення конфліктів у XXI столітті.

Очікувані результати навчання:

Після заняття студент(-ка):

- Розрізняє бачення війни і миру у чотирьох основних теоріях МВ;
- Аналізує теоретичні джерела конфліктів;
- Розуміє, як змінюється парадигма безпеки і миру в сучасному світі;
- Аргументовано порівнює традиційні й критичні погляди на міжнародні конфлікти.

Додаткові методичні рекомендації:

- Прочитати: К. Уолтц «*Man, the State, and War*», М. Дойл «*Liberal Peace*», К. Тікнер «*Gender in Peace and Conflict*»
- Створити таблицю: «Теорія → Джерело війни → Умова миру»
- Дискусія: «Чи можлива теорія миру в епоху гібридних війн і кіберконфліктів?»

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Boucher D. Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present. Oxford University Press, 1998.

DNU digital repository (<http://repository.dnu.dp.ua:1100>) – Цифровий репозиторий ДНУ імені Олеся Гончара.

Griffiths M.; O'Callaghan T. International Relations: The Key Concepts. Routledge, 2002.

Haukkala H., Carinavande Wetering, Johanna Vuorelm. Trust in International Relations: Rationalist, Constructivist, and Psychological Approaches (Routledge Global Cooperation Series) 1st Edition. Routledge. 2018.

<http://library.dsu.dp.ua/> - the official site of the DNU scientific library.

<http://www.libr.dp.ua/> - the official site of the Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library.

<http://www.nbuv.gov.ua/> - official site of the Vernadsky National Library - - офіційний сайт

<https://www.loc.gov/collections/country-studies/?fa=online-format:pdf&sp=2> – бібліотека Конгресу США.

International Relations. (2017). Edited by Stephen McGlinchey. Bristol, England. 238p.

Lamont Christopher K. Research Methods in International Relations. Tokyo International University. 2015. 200 p.

Neumann I. International Relations as a Social Science. Millennium: Journal of International Studies, 2014: https://www.researchgate.net/publication/278391685_International_Relations_as_a_Social_Science.

Oliver Daddow. (2017). International Relations Theory. 336p., <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/international-relations-theory/book250618>

Reus-Smit C. International Relations: A Very Short Introduction. 2020.

Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak. (2013). Theories of International Relations, <https://www.amazon.com/Theories-International-Relations-Scott-Burchill/dp/0230362230>

Theories of International Relations. (2018). Editors Prof.Dr. Tayyar ARI Assoc.Prof.Dr. Elif Toprak. Anadolu University press Eskişehir, Republic of Türkiye.

Walliman N. (2017). Research Methods: The Basics: 2nd edition. Routledge. 234 p.

Weber C. (2005). International Relations Theory: A Critical Introduction. Edition: 2nd.: London.

ПЕТРОВ Павло кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ГОЛОВКО Іван кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»**

Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Теорія міжнародних відносин» призначені для студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, СЗ Міжнародні відносини. Міститься розгорнутий виклад тем практичних занять, що охоплюють провідні теоретичні школи міжнародних відносин – реалізм, лібералізм, конструктивізм, критичні теорії, нормативізм, зелена теорія тощо. Також подано аналіз актуальних тематичних блоків: проблеми безпеки, війни й миру, довкілля, культурних факторів, релігії, міжнародних організацій, технологій і глобальних викликів тощо. Особливу увагу приділено: розкриттю змісту кожної теми; деталізованому поясненню ключових питань до обговорення; формуванню міждисциплінарного аналітичного мислення; розвитку навичок критичного аналізу міжнародної реальності.